

Annandagen 2006 kl 15 på Historiska muséet

ADVENT

INTROITUS

(Ps. 25:1-4)

Ad te levavi
animam meam:
Deus meus,
in te confido,
non erubescam.
Neque irrideant me
inimici mei:
etenim universi
qui te exspectant
non confundentur.

Till dig har jag lyft
min själ,
min Gud,
på dig förtröstar jag,
jag skall icke komma på skam.
Ej heller skall de få skratta åt mig,
mina fiender,
ty de
som väntar på dig
skall inte göra det förgäves.

Vias tuas, Domine,
demonstra mihi:
et semitas tua
edoce me.

Dina vägar, Herre,
visa dem för mig,
och dina stigar,
lära mig dem.

Gloria Patri et Filio
et Spiritui Sancto,
sicut erat in principio
et nunc et semper
et in sæcula sæculorum.
Amen.

Ära åt Fader och Son
och Helig Ande,
som det var i begynnelsen
och nu och alltid
och i evigheters evighet.
Amen.

En gregoriansk adventssång. Temat är väntan på Kristi ankomst. Sången är ett introitus – dvs det man sjunger när präster och andra går i procession in i kyrkan – och det består av verserna till någon psaltarpsalm med en refräng (*Ad te...*) mellan varje vers. Efter sista versen sjunger man *Gloria Patri* osv. Eftersom det inte är någon procession sjunger vi bara en vers (*Vias tuas...*).

6:E DECEMBER: S:T NIKOLAUS

S:t Nikolaus, Santa Claus, Sinterklaas osv var biskop i Myrna, nuvarande Turkiets norra kust, på början av 300-talet. Det går en väldig massa historier om honom, om hans hetsiga temperament, hans sinne för upptåg, och hans stora förmögenhet som han tidigt ärvde från sina föräldrar. Följande historia är den som gett upphov till jultomtetraditionen:

I stan bor en gammal sjuklig gubbe, änklings, som har tre giftasvuxna döttrar, men han kan inte försörja dem, än mindre skrapa ihop någon hemgift åt dem. Han samlar ihop dem till familjeråd och redogör för situationen. Den äldsta dottern erbjuder sig att prostituera sig och på så sätt tjäna ihop till familjens uppehälle och eventuellt också till hemgift till småsysrarna. Knappt har hon gjort det förrän en säck pengar dråsar in genom fönstret och en ung ädling kommer in genom dörren och gör anspråk på äldsta dotterns hand. Fadern ger en smula chockad sitt samtycke och hon försvinner ut med snyggingen.

Jaha, det var ju märkligt, säger fadern, men konstigare saker har ju hänt, och problemet kvarstår, jag har er två döttrar som jag inte längre kan försörja. Jag skall väl inte vara sämre jag, säger mellandottern, om min storasyster erbjöd sig att prostituera sig kan väl jag också göra det, i synnerhet som familjen nu är mindre, och jag bara har en syster att tjäna ihop hemgift till, och den ekonomiska bördan således är lättare att bära. Knappt har hon sagt det förrän en säck med pengar dråsar in genom fönstret och en ung ädling kommer in genom dörren och gör anspråk på mellandotterns hand. Fadern ger klart förvånad sitt samtycke och hon försvinner ut med snygging nummer två.

Hm, börjar ana oråd. Yngsta dottern hinner knappt komma med samma erbjudande förrän samma sak händer. Slutligen ligger den gamla fadern där ensam på sin säng och grubblar. Nej, han måste få någon klarhet i det hela, så han reser sig, stapplar ut, och vem står där om inte S:t Nikolaus med tre av sina kompisar.

I enlighet med denna historia har Nikolaus tidigt avbildats med tre penningpåsar i handen. Vid något tillfälle har det uppstått en parallell uppfattning om att det skulle kunna vara tre avhuggna huvuden han håller i handen. Kanske har någon ritat dit ögon, näsa och mun på penningpåsarerna? Huvudena skulle då tillhört tre präster som avrättats i samband med de Diokletianska förföljelserna i början av 300-talet, och som Nikolaus skulle ha räddat till livet efter att de blivit halshuggna. I en ytterligare senare version av historien tillhörde de tre huvudena tre elaka barn som retats med en slaktare, tills slaktaren inte stått ut längre, utan slaktat barnen; typisk en sådan historia som man skrämmar barn med när de är olydiga.

I denna sång, som är från “Firenze”, ett franskt 1200-talsmanuskript, refereras till någon mellanversion av denna historia:

Nicholaus pontifex
nostrum est refugium.
Clericis ac laicis
sit semper remedium.
Clericorum est amator,
laicorum consolator,
omniumque conformator
in omni angustia.
*Nicholae, Nicholae,
prebe nobis gaudia!*

Biskopen Nikolaus
är vår tillflykt.
För klerker och lekmän
må han alltid vara en hjälp.
Han är klerkers vän,
lekmännens tröstare,
alltings ledstjärna
i varje trångmål.
*Nikolaus, Nikolaus,
bringa oss glädje!*

In sua infantia
celebrat ieunium.
Fons et caput dicitur
confessorum omnium.
Hic in cunis abstinebat
quod mamillas non suggebat,
nisi semel nec edebat
quarta, sexta feria.
*Nicholae, Nicholae,
prebe nobis gaudia!*

I sin barndom
firade han fastan.
Han kallas källa och huvud
åt alla bekännare.
Redan i vaggan fastade han
eftersom han inte diade bröstet
och inte åt mer än en gång
på onsdagar och fredagar.
*Nikolaus, Nikolaus,
bringa oss glädje!*

Suscitavit clericos,
occisus invidia,
quos occidit carnifex
cum sua nequitia.
Tres puellas maritavit,
de peccatis observavit,
paupertatem relaxavit
auri data copia.
*Nicholae, Nicholae,
prebe nobis gaudia!*

Han uppväckte klerkerna,
som dödades av avund,
som slaktaren dödat
i sin gemenhet.
Tre flickor gifte han bort,
och räddade från synd,
och lindrade deras fattigdom
genom att ge mycket guld.
*Nikolaus, Nikolaus,
bringa oss glädje!*

8:E DECEMBER: DEN OBEFLÄCKADE AVELSEN

Tota pulchra es, Maria.	Fullständigt vacker är du, Maria,
Tota pulchra es, Maria.	fullständigt vacker är du, Maria,
Et macula originalis non est in te.	och den ursprungliga synden är ej i dig,
Et macula originalis non est in te.	och den ursprungliga synden är ej i dig,
Tu gloria Jerusalem.	du Jerusalems ära,
Tu lætitia Israel.	du Israels glädje,
Tu honorificentia populi nostri.	du vårt folks ära,
Tu advocata peccatorum.	du syndares försvarare.
O Maria.	O, Maria!
O Maria:	O, Maria,
Virgo prudentissima:	omtänksammaste jungfru,
Mater clementissima:	huldaste moder,
Ora pro nobis:	bed för oss,
Intercede pro nobis	medla åt oss
ad Dominum Jesum Christum.	hos Herren Jesus Kristus.

Den obefläckade avelsen är ett komplicerat kapitel som vi inte går in på här. Det räcker med att konstatera att den består i föreställningen att jungfru Maria avlades (obs inte föddes) utan arvssynd. Textens början är parafraserad från Höga Visan, som brukade tolkas som den jordiska kärleken som en bild av den himmelska, det himmelska bröllopet, där Kristus viger sig med sitt folk kyrkan, vår moder kyrkan, som också identifierades med jungfru Maria osv.

Dagen efter är det Anna, Marias mor, Jesu mormor, som man kan läsa om i bland annat Jakobs protoevangelium, en av nya testamentets apokryfer, och i Legenda Aurea, "Gyllne legender", från 1200-talet av Jacobus de Voragine. Hon var under senare medeltid ett mycket populärt helgon och avbildades ofta med Maria i knät, där Maria i sin tur hade Jesusbarnet i knät. Denna avbildning kallades "Anna själv tredje".

9:E DECEMBER: S:TA ANNA, JESU MORMOR

Lucis beatæ gaudiis
Gestit parens Ecclesia,
Annamque Judææ decus,
Matrem Mariæ concinit.

Det saliga ljusets glädje
bringar vår förälder Kyrkan,
och Anna, judarnas smycke,
Marias mor, sjunger med.

Regum piorum sanguini
Jungens sacerdotes avos,
Illustris Anna splendidis
Vincit genus virtutibus.

Till fromma kungars blod
fogande prästerliga far- och morföräldrar
vinner den lysande Anna
en härstamning av strålande dygder.

Cælo favente nexuit
Vincli jugalis foedera,
Alvoque sancta condidit
Sidus perenne virginum.

Med en hjälpande himmel knöt hon
äktenskapsbandets förbund
och i heligt moderliv inneslöt hon
jungfruns oförgängliga stjärna.

O mira cæli gratia!
Annæ parentis in sinu
Concepta Virgo conterit
Sævi draconis verticem.

O, himlens underbara nåd!
I Annas, förälderns, sköte
krossar den avlade jungfrun
den grymma drakens huvud.

Tanto salutis pignore
Jam sperat humanum genus:
Orbi redempto prævia
Pacem columba nuntiat.

På en så viktig pant för frälsningen
hoppas nu människosläktet.
Till den frälsta världen, i förväg,
förkunnar duvan fred.

Sit laus Patri, sit Filio,
Tibique Sancte Spiritus:
Annam pie colentibus
Confer perennem gratiam.

Lov vare Fadern, vare Sonen,
och dig, Helige Ande.
Åt de som fromt vördar Anna,
bringa evig nåd.

Amen.

Amen.

JULDAGEN

Ett litet påskspel som var väldigt populärt från åtminstone 900-talet och framåt var *Visitatio Sepulchri*, "Besöket vid graven", eller *Quem queritis*, "Vem söker ni", som det också kallades efter ängelns inledningsreplik, och som återger Mariornas besök vid Kristi grav, som det skildras i evangelierna. I korthet går det ut på följande: De tre Mariorna går fram mot graven, som är vid altaret i kyrkan. Då kommer det fram en ung man i vita kläder som med mjuk röst sjunger "Vem söker ni i graven?". "Jesus från Nasaret, den korsfäste", svarar Mariorna. "Han är inte här, han har uppstått som profeterna förutsade. Gå nu, och berätta att han har uppstått." "Halleluja, halleluja, nu förstår vi verkligen att Kristus uppstått" osv, det finns ett otal varianter.

Snart kopierades – "parodierades", som man sade på den tiden – detta påskspel till andra högtider, framförallt till julen, som i exemplet här till höger, men också till exempel till Kristi himmelfärd, då folk letar efter Kristus, men han är inte här, han har farit upp till himmelen som det förutsades, halleluja halleluja, eller martyren Stephanus, han är inte här, han har blivit ihjälstenad och bortförd, halleluja halleluja. Det finns också ännu mer avlägsna varianter där några helt enkelt bara kommer in i kyrkan och undrar vad det är för fest eller högtid som firas nu, och så får de reda på det, och halleluja halleluja.

Det ursprungliga påskspelet brukar ha ganska utförliga regianvisningar, något som saknas till julspelet här bredvid, men man kan föreställa sig en scen som en julkrubba till exempel, där Josef står vid ingången till stallet och undrar vad det är för några som kommer rantande och snokande. Det hela avslutas med att man sjunger den sång, *introitus*, som inleder juldagens mässa.

(Jes. 7:14; 9:6)

Quem queritis in presepe,
pastores, dicite?

Vem söker ni i krubban,
herdar, säg?

Salvatorem Xpistum Dominum,
infantem pannis involutum
secundum sermonem angelicum.

Frälsaren, den smorde Herren,
ett barn inrullat i trasor
enligt vad änglarna sade.

Adest hic parvulus
cum Maria matre sua,
de qua dudum
vaticinando Isaias dixerat propheta:
*“Ecce virgo concipiet
et pariet filium”*.
Et nunc euntes
dicite quia natus est.

Här är den lille parveln,
med Maria, dess mor,
om vilken för länge sedan
den siande profeten Jesaja sade:
*“Se, jungfrun skall bli havande
och föda en son”*.
Och nu, gå
och berätta att han är född.

Alleluia alleluia,
iam vere scimus
Xpistum natum in terris,
de quo canite omnes
cum propheta dicentes:

Lova Herren, lova herren!
nu vet vi sannerligen
att Kristus är född på jorden,
om vilken alla ska sjunga
med profeterna, sägande:

*Puer natus est nobis,
et filius datus est nobis,
cuius imperium
super humerum eius,
et vocabitur nomen eius
magni consilii angelus.*

*Ett barn är fött åt oss
och en son är given åt oss,
vars imperium
är på hans axlar,
och hans namn skall kallas
det stora rådets sändebud.*

ANNANDAGEN, PROTOMARTYREN STEPHANUS**RESPONSORIUM**

Sancte Dei preciose protomartir Stephane
qui virtute caritatis circumfultus undique
Dominum pro inimico exorasti populo,
funde preces pro devoto tibi nunc collegio.

Ut tuo propitiatus interventu Dominus
nos purgatos a peccatis iungat celi civibus.

Funde preces pro devoto tibi nunc collegio.

*(Helige Guds dyrbare förste martyr Stefan
som, av kärlekens dygd omstrålad överallt,
bevekade Herren inför det fientliga folket,
utgjut böner för dina trogna som nu församlats.)*

*Tack vare din blidkande medling
skall Herren förena oss, renade från synder, med himlens medborgare.*

Utgjut böner för dina trogna som nu församlats.)

Ett responsorium som sjungs i matutinen, nattens gudstjänst. Om protomartyren – den förste martyren – Stephanus kan man läsa i Apostlagärningarnas 6:e och 7:e kapitel. Man vill ofta anse att han har något att göra med den medeltida legenden om Staffan, stalledräng hos Herodes vid tiden för Kristi födelse. De äldre versionerna av Staffansvisan – det finns till exempel en engelsk från 1400-talet – berättar historien ungefär som den återges på nästa sida. Senare förknippades staffanssjungandet med staf-fansritten, där man red runt och tiggde julegröt och julegris, men framförallt öl och sprit, ofta under mer eller mindre förtäckta hotelser som är bort-censurerade ur moderna versioner av denna sång.

S:T STAFFAN

Sankt Staffan han rider sina hästar till vann

Vaka med oss julanatt

Då såg han en stjärna i Österns rika land

vaka Herre med oss alla

Den stjärnan hon lyste över Betlehems stad

men mest över huset där lilla barnet var

Vad månede den stjärnan klar betyda så sann

som jag haver skådat idag i Österland

Den stjärnan den månede väl betyda det ju

I dag skall här födas en större kung än du

Är födder en konung som är större än jag

så statt upp nu du stekte hane min och gal

Den hanen var stekter och framburen på fat

han baskade vingarna så högt som han gal

Herodes han sina handskar slog uti bord

sen reste han sig från sin kongeliga stol

Herodes han gångar sig i stenstallet in
att skåda den fålen som snabbast går i spring

Han klappar den brune och han stryker den grå

den gule den lade han guldsadeln uppå

Och rider sig sen ett stycke vägene fram
då möter han Herren, så gammaler en man

Säg vart skall du rida nu så stridligen fram
Jo, rida det skall jag till Betlehems land

Säg vad skall du göra då i Betlehems stad
Förråda vår Herre så litet ett barn

Det plägar att vara väl en gammal mans sed
att när som två mötas, så talas de väl vid

Det plägar att vara väl en gammal mans sed
att när som två talas, så sätta de sig ned

Vår Herre han satte sig till jordena ned
och solen och månen han skapade därvid

Nu haver jag skapat två så dägliga ting
så skapa nu du vad du haver i ditt sinn

Herodes han satte sig till jordena ned
och ormar och slangar han skapade därvid

Nu har jag ju skapat två så gruvliga ting
jag kan varken giva dem ande eller liv

Vår Herre han räckte ut sin mildrika hand
så gav han dem liv men han gav dem ingen and

Herodes han svingade sin gångare kring
sen rider han hemåt i trav och i spring

Den visan vi sjungit nu från början till slut
Vaka med oss julanatt
Så önskar vi eder en fröjdefuller jul
vaka Herre med oss alla

(Efter "Sveriges medeltida ballader" 39 L, N och T)

6:E JANUARI: TRETTONDAGEN, EPIFANIA

De första trehundra åren firade man jul 6:e januari, eftersom bl a egyptierna firade Osiris' födelse denna dag. Festen kallades *epifania*, Guds "framträdande" eller "besök" i världen, och man firade inte bara hans födelse, utan också dopet i Jordan, bröllopet i Kana, hans återkomst i härlighet och mycket, mycket annat. Det som blivit kvar av detta är de tre vise männen.

Sedan växte Mithraskulten i betydelse, och eftersom de firade 25:e december (bland annat på grund av att det skilde två veckor mellan den romerska och den egyptiska kalendern) flyttade man Kristi födelse dit, men lät resten vara kvar 6:e januari.

Sången på nästa sida tar upp tre mirakel: bröllopet i Kana ("Kyrkans brudgum"), stjärnan i öster ("folkets upplysare") och dopet i Jordan ("dopets helgare"), och slutligen hans återkomst ("världens befriare"). Den är ett *introitus*, och verserna, som är från psaltaren, kan tolkas så att de handlar om dagens datum. De är här skrivna med fetstil:

**Gud, ge åt kungen din lag
och din rättvisa åt kungasonen.**

**Kungarna av Tharsis och öarna
skall erbjuda gåvor,
kungarna av Arabien och Saba
skall medföra skänker.**

**Och alla jordens kungar
skall tillbe honom,
alla folk skall tjäna honom.**

Refrängen är här skriven med kursiv:

*Se, han kommer,
Herren och härskaren,
och kungadömet är i hans hand,
och makten och herraväldet.*

Den texten är också från Bibeln, och den får man ju inte ändra på, men däremot kan man förse den med små förklarande inskott, *tropes*, något som var väldigt populärt från tusentalet och framåt, och det är de som är skrivna med normal stil här bredvid, som till exempel “Den klara substansen har han omvandlat idag till välsmakande dryck”, vilket alltså syftar på när han förvandlade vatten till vin vid bröllopet i Kana. På det här sättet blir refrängen olika varje gång den kommer igen, och dessutom kan den byggas ut till oanad längd, något som våra begränsade tidsramar blott kan ge en ringa försmak av.

INTROITUS

(*Mal 3:1, Ps 72:1, 10, 11. Trop från
Pa 1121, transkr. av Paul Evans*)

Haec est praeclara dies,
tribus sacrata miraculis,
in qua cum propheta
canamus, dicentes:

Detta är en ytterst lysande dag,
helgad av tre mirakler,
på vilken vi med profeterna
må sjunga, sägande:

Ecce advenit

Se, han kommer,

cui Magi hodie munera offerunt
et ut regem supernum adorant
qui est ubique,

som de vise männen idag ger gåvor
och som de tillber som den högste
konungen, som överallt är

dominator Dominus,

Herren och härskaren,

in iordane a Iohanne baptizatus,
paterna voce Filius est protestatus
cuius honor

döpt i Jordan av Johannes,
av Faderns röst omvitnad såsom sonen
vars ära

*et regnum in manu eius
et potestas.*

*och kungadömet är i hans hand,
och makten.*

Naturas limpheas
hodie mutavit
in saporiferos haustus
per potestatem

Den klara substansen
har han omvandlat idag
till välsmakande dryck
genom sin makt

et imperium

och herravälde.

**Deus, iudicium tuum regi da:
et iustitiam tuam filio regis**

**Gud, ge åt kungen din lag
och din rättvisa åt kungasonen.**

Ecclesiae sponsus,
inluminator gentium,
baptismatis sacrator,
orbis redemptor,

Kyrkans brudgum,
folkets upplysare,
dopets helgare,
världens befriare:

Ecce advenit

Se, han kommer,

Hiesus, quem reges gentium
cum muneribus mysticis
Hierosolimam requirunt, dicentes;
Ubi est qui natus est,

Jesus, som folkens kungar
med hemlighetsfulla gåvor
efterfrågar i Jerusalem, sägande:
Var är han som är född,

dominator Dominus.

Herren och härskaren.

Vidimus stellam in Oriente,
et agnovimus
regem regum esse natum,

Vi såg en stjärna i öster,
och förstod
kungars kung vara född

et regnum in manu eius

och att kungadömet är i hans hand,

cui soli debetur honor,
gloria, laus, et iubilatio,

och honom ensam tillkommer äran,
berömmelsen, hyllningen och lovsången,

et potestas et imperium.

och makten och herraväldet.

**Reges Tharsis et insulae
munera offerent:
reges Arabum et Saba
dona adducent.**

**Kungarna av Tharsis och öarna
skall erbjuda gåvor,
kungarna av Arabien och Saba
skall medföra skänker.**

Descendens ab aetherei
stellato sui solio regni,

*ecce advenit
dominator Dominus,*

omnes ut populus societ
sibi foedere firmo

et regnum in manu eius

quod dabit ipse suis,
illicque erit hic et in aevum

et potestas et imperium.

**Et adorabunt eum
omnes reges terrae:
omnes gentes servient ei.**

Ut sedeat in throno David patris sui
in aeternum,

*ecce advenit
dominator Dominus,
et regnum in manu eius.*

A Patre cuncta data
Xpisto sunt secula namque

et potestas et imperium.

**Gloria Patri et Filio
et Spiritui Sancto,
sicut erat in principio
et nunc et semper,
et in saecula saeculorum.
Amen.**

*Ecce advenit
dominator Dominus,
et regnum in manu eius,
et potestas et imperium.*

Nedstigande från sitt himmelska
kungadömes stjärnbeströdda tron,

*Se, han kommer,
Herren och härskaren*

för att förena alla folk
i ett fast förbund åt sig

och kungadömet är i hans hand,

det som han skall ge åt de sina,
och han skall vara där nu och för evigt,

och makten och herraväldet.

**Och alla jordens kungar
skall tillbe honom,
alla folk skall tjäna honom.**

För att sitta på sin fader Davids tron
i evighet,

*Se, han kommer,
Herren och härskaren,
och kungadömet är i hans hand.*

Ty av Fadern är allt givet
till Kristus i evighet,

även makten och herraväldet.

**Ära åt Fadern och Sonen
och den Helige Ande,
som det var i begynnelsen
och nu och alltid
och i evigheters evighet.
Amen.**

*Se, han kommer,
Herren och härskaren,
och kungadömet är i hans hand,
och makten och herraväldet.*

Ecce mundi gaudium
Ecce salus gentium
Virgo parit filium
sine violentia.

*Ave virgo, regia
Dei plena gratia*

Natus est de virgine
sine viri semine
qui mundat a crimine
rex qui regit omnia.

*Ave virgo, regia,
Dei plena gratia.*

Angelus pastoribus:
Natus est in gentibus
qui dat pacem omnibus
sua providentia.

*Ave virgo, regia,
Dei plena gratia.*

Reges tria premia
offerentes varia,
stella ducit previa
ad salutis gaudia.

*Ave virgo, regia,
Dei plena gratia.*

Cum nil scire potuit
de nato, rex fremuit
et tota gens tremuit
Christi natalitia.

*Ave virgo, regia,
Dei plena gratia.*

Cum mori per gladios
Rachel videt proprios,
mesta plorat filios,
nulla sunt solatia.

*Ave virgo, regia,
Dei plena gratia.*

Se, världens glädje!
Se, folkens frälsare!
En jungfru föder en son
utan vanhelgande.

*Var hälsad, jungfru, drottning,
full av Guds nåd.*

Född är - av en jungfru,
utan mans säd -
den som renar från synd,
en kung som härskar över allt.

*Var hälsad, jungfru, drottning,
full av Guds nåd.*

Ängeln till herdarna:
"Född är, bland folken,
den som ger fred åt alla
genom sin försyn."

*Var hälsad, jungfru, drottning,
full av Guds nåd.*

Tre kungar,
erbjudande olika gåvor,
stjärnan ledde vägen
till frälsningens glädje.

*Var hälsad, jungfru, drottning,
full av Guds nåd.*

När han inte kunde veta något
om den födde, rasade kungen,
och hela folket darrade
av Kristi födelse

*Var hälsad, jungfru, drottning,
full av Guds nåd.*

När, dödade med svärd,
Rakel ser sina egna,
med smärta begråter hon sina barn,
inget kan trösta henne.

*Var hälsad, jungfru, drottning,
full av Guds nåd.*

En Psalm om Christi Födelse.

Och siunges såsom:

Puer natus in Bethlehem.

Itt lijtet Barn är oss födt nu / Aff Maria een reen Jungfru / Alle/ Alleluja.

Hans namn kallas Emanuel / Såsom sagdt hade Gabriel / Alle/ Alleluja.

The Englar frögdade sigh all / Lofwade Gudh i Himmels Saal / Alle/ Alleluja.

Til Herdarna sade the så / At Frälsaren war födder tå / Alle/ Alleluja.

Syndarena til hielp och tröst / Som på honom förhoppas wist / Alle/ Alleluja /

The wijse Män frå Österland / Kende aff een stierna försan / Alle/ Alleluja.

At tå war född en Konung rijk / Öfwer Jorden och Himmelrijk / Alle/ Alleluja.

The kommo och til Bethlehem / Offrade honom Offer reen / Alle/ Alleluja.

Guld / Rökelse och Myrrham skiär / Bekende han Frelsaren är / Alle/ Alleluja.

Honom skole wij offra och / Tackoffer / ewight prijs och loff / Alle/ Alleluia.

Ähra skeep Gudh Fader och Son / Sampt helge And i högsta Thron / Alle/ Alleluja.

För sin Nådh och Barmhertigheet / Både nu och i Ewigheet / Alle/ Alleluja.

(Nobis est natus hodie)

I Dagh födde een Jungfrw reen / En liten son och kleen

En Segherförst alleen

Himmelen Sool Stiernor och Mån / Alle tiena then Son

och bepryda hans Thron

Ty alle wij på Jorden boo / Loffuom medh itt gladt modh

Krafftennes Konung godh

Siungom på thenne högtijdh skön / Then Konung klaar och reen

hans Loffsång vthan meen

Skee tigh helga Trefaldigheet / och tigh sann Eenigheet

Prijß i all ewigheet.

*(Två sånger ur Någre Psalmer / Andelige Wijisor och Lofsonger vtsatte af
Lavrentio Jonæ Gestritio (†1598) utg. Haqvino Lavrentii A. Rhezelio 1619)*

Det följande är inte en julsång, men en avslutning. Sist i en gudstjänst sjunger man *Benedicamus Domino* med svaret *Deo dicamus gratias*, i svenska mässan "Tackom och lovom Herren / Herren vare tack och lov". Eftersom man gärna vill göra denna avslutning lite extra pampig gjorde man tidigt flerstämmiga sättningar av den. Det följande är från Frankrike från slutet av 1200-talet och kallas *motett* eftersom överstämmorna har annan text än understämman: *Benedicamus* sjungs av en försångare, men sedan sjungs *Mater Dei...*, *Mater Virgo...* och *Domino* samtidigt, och slutligen *Plus bele...*, *Quant revient...*, *Lautrier ioer...* och *Deo dicamus...* samtidigt, överstämmorna är där på franska.

BENEDICAMUS

Vi välsignar

Mater Dei plena gratia
hostium credentium
fidei nostre via
errantium tu consilia
dissipes et studia
discrepantium
incendium rubor non fuit
noxium
tu noxia cordium incendia
purga per Filium
qui creavit omnia.

Guds Moder, nådefulla,
de troendes port,
vår tros väg;
de villfarandes råd må du
skingra, och ivern
hos de stridande,
denna eld som inte gav rodnad
utan bara var skadlig.
Denna hjärtans skadliga eld,
rena den genom din Son
som skapat allt.

Mater virgo pia
omnium refugium
mater maris nescia
regia vernans prosa pia
lilium convallium
prece previa
Filius presta propicius
nobis in via
ut in patria
Regem pium
videat in gloria fidelium ecclesia.

Moder, fromma jungfu,
allas tillflykt,
moder utan make,
förnyande kunglig ätt,
liljekonvalje,
med en bön i förväg
tillhands, gör Sonen försonlig
mot oss på vår väg,
så att, i fäderneslandet,
den fromme Kungen
får ses i ära av de trognas kyrka.

DOMINO.

Herren.

Plus bele que flor
 est ce mest avis
 cele aqui mator
 tant con soie vis
 naura de mamor
 ioie ne delis
 autre mes la flor
 quest de paradis
 mere est au signour
 qui si voz amis
 et nos aretor
 veut avoir tot dis.

Quant revient & fuelle & flor
 contre la saison deste
 dex adonc me souvient damors
 qui toz iors
 ma cortois et doz este
 mult aim ses secors
 car sa volente
 malege de mes dolors
 mult me vient bien & henors
 destre a son gre.

Lautrier ioer men alai
 par 1. destor
 en 1. vergier men entrai
 pour quellir flor
 dame plesant itrovai
 cointe datour
 cuer ot gai
 si chantoit en grant esmai
 amors ai
 quen ferai
 cest la fin la fin queque
 nus die iamerei.

DEO DICAMUS GRATIAS.

Vackrare än en blomma
 är hon, det vet jag,
 hon som jag vänder mig till
 så länge jag lever.
 Jag har inte haft någon kärlek,
 glädje eller fröjd
 annan än blomman
 som är från Paradiset,
 Modern till vår Herre
 som älskar er så;
 och vill ha oss tillbaka
 alla dagar.

När de återvänder, blad & blommor,
 mot årstiden sommar,
 Gud!, då kommer jag ihåg den kärlek
 som alla dagar
 är hövisk och ljuv.
 Mycket älskar jag hennes hjälp
 eftersom hennes välvilja
 lyfter av mig mina sorger.
 Jag har fått mycket gott & ärbart
 av att vara till hennes behag.

Häromdagen gick jag
 1. omväg,
 i 1. trädgård gick jag in
 för att plocka en blomma.
 En behagfull dam fann jag,
 elegant klädd.
 Hon hade ett glatt hjärta
 men sjöng i stor affekt:
 ”Kärlek har jag,
 vad skall jag göra med den?”
 Till slut, till slut någon som
 jag kan säga att jag kommer att älska.

Vi tackar Gud.

EXTRANUMMER MED ALLSÅNG

ursprungligen skrivet på latin 1743 av John Francis Wade (1711-1786), melodin motsvarar den svenska psalmen 122: Dagen är kommen. Den engelska versionen, *O Come All Ye Faithful*, skrevs av Frederick Oakeley 1852.

Adeste fideles, læti triumphantes:	Var här, trogna, glada, triumferande!
Venite, venite in Betlehem:	Kom, kom till Betlehem!
Natum videte regem angelorum:	Se änglars kung född!
Venite adore, venite adore,	Kom, tillbe, kom, tillbe,
venite adore Dominum.	kom, tillbe Herren!
En grege relicto, humiles ad cunas	Lämnande hjorden, ödmjukt till vaggan
vocati pastores approperant:	närmar sig de kallade herdarna,
Et nos ovanti gradu festinemus:	och skyndar till oss med jublande steg.
Venite adore, venite adore,	Kom, tillbe, kom, tillbe,
venite adore Dominum.	kom, tillbe Herren!
Æterni Parentis splendorem æternum	Den evige Faderns eviga härlighet
velatum sub carne videbimus:	täckt av kött skall vi se,
Deum infantem pannis involutum	Gud, barnet inrullad i trasor.
Venite adore, venite adore,	Kom, tillbe, kom, tillbe,
venite adore Dominum.	kom, tillbe Herren!
Pro nobis egenum et fœno cubantem	För oss fattig och lagd på halm,
piis foveamus amplexibus:	låt oss värma honom med fromma kramar!
Sic nos amantem quis non redamaret?	Vem älskar inte den som älskar oss så?
Venite adore, venite adore,	Kom, tillbe, kom, tillbe,
venite adore Dominum.	kom, tillbe Herren!

Prosa in Nativitate Dómini.

Déste fideles læti triumphan-

tes. Veníte, veníte in Bethlehem. *Rep.*

Natum vidéte Regem Angelórum Ve-

níte adoráte: Veníte, adoráte: Vení-

te, adoráte Dóminum.

PROCESSIONSHYMN

Imperayritz de la ciutat joyosa
de paradís ab tot gaug eternal
neta de crims, de virtuts habundosa
mayres de Dieu per obra divinal.
Verges plasen, ab fas angelical
axi com sotz a Dieu molt graciosa
placaus estar als fizels piadosa
pergant per lor al Rey celestial.

Verges ses par misericordiosa
de vos se tany quens defenats de mal
e no siats devas nos endenyosa
pels falliments que fem en general.
Mas quens cubrats ab lo manto real
de pietat pus quen ets cupiosa
car tots em fayts d'avol pasta fangosa
per que'l fallir es de carn humenal.

Rosa flagran de vera benenança
fons de merce iamays ne defallen
Palays d'onor on se fech l'aliança
de Dieu e d'hom per nostre salvamen.
E fo ver Dieus es hom perfetamen
ses defallir en alcuna substança.
E segons hom mori senes dubtança
e com ver Dieus levech del monimen.

Härskarinna i den glada staden
i paradiset som har evig lycka,
renat från synder, överflödande av dygder;
Guds moder genom gudomlig gärning;
Behagfulla jungfru med änglalikt ansikte,
således i Guds ögon den mest nådefulla:
Var tålmodig med dina trogna fromma
som ber genom dig till den himmelske Kungen.

Barmhärtiga jungfru utan like,
vi litar på att du skyddar oss mot det onda,
och att du inte ger upp när du ser
att vi misslyckas hela tiden,
utan hellre täcker oss med din kungliga mantel
av fromhet, ty den som överflödar
av kärlek kan lyfta upp det eländiga stoftet
som det mänskliga köttet misslyckas med.

Ros som doftar av sann godhet,
barmhärthetens källa som aldrig sviker,
ärans palats där man gjorde alliansen
mellan Gud och människa, för vår frälsning,
och som såg Gud bli perfekt människa
utan fel i någondera substans,
och sedan såg människan död, utan tvivel,
och såg Gud resa sig ur graven;

Vexell de pats corona de speranza
 port de salut be segur de tot ven
 vos merexets de tenir la balança
 on es pesat be dreytureramen.
 E pesa mays vostre fill excellen
 mort en la crots per nostra delivrança
 quels peccats d'om en fayt en cobejança
 al be fidel confes e peniden.

Fridens kärl, hoppets krona,
 frälsningens hamn, all godhets källa:
 du har förtjänat att få hålla vågen
 där de rättfärdiga vägs,
 och tyngre väger din framstående son,
 död på korset för vår frälsning,
 ännu synderna människor gör under täckmantel
 av att vara trogna som bekänner och ångrar sig.

Flor de les flors: dolça clement et pia
 l'angel de Dieu vesem tot corroçat
 e par que Dieus lamandat qu'ens alcia
 don ell es prest ab lestoch affilat.
 Donchos plaça vos que'l sia comandat
 qu'estoyg l'estoch e que remes nos sia
 tot fallimen tro en lo presen dia
 ens done gaug e patz e sanitat.

Blommornas blomma, ljuv, huld och from,
 som Guds ängel såg knäböja,
 och som av Gud blev befalld att gå dit
 där han står redo med ett skarpt svärd:
 Låt det behaga dig att beordra honom
 att svärdet vänds bort från oss,
 och varje felsteg, till idag,
 och att vi ges glädje och frid och frälsning.

Estel de mar qui los perillans guia
 e'ls fay venir a bona salvetat
 si Jesu Christ obehir no volia
 ço que per vos li sera supplicat
 mostrats-li els pits don l'avets alletat
 et tot los sants ab la gran jerarquia
 de paradís qui us faran companya
 tot quan voirets vos er ben autreyat.

Havets stjärna som leder dem som är i fara
 och låter dem komma till säker hamn:
 om Jesus Kristus inte vill lyda
 det som genom dig blir begärt,
 visa honom då bröstet som han diat,
 och alla helgon i den stora hierarkin
 i paradiset kommer att göra dig sällskap
 och bevilja dig varje önskan, och mycket mer.

[ur "Llibre Vermell", den röda boken, från klostret på berget Montserrat i Katalonien, ca 1400. Montserrat, eller Monte serrato, betyder "det sågade berget", eftersom det har en mängd spetsiga toppar, så att det ser ut som att man sågat i det, eller som att det har sågtänder. Klostret var berömt för sitt stora bibliotek av medeltida unika handskrifter, med särskilt mycket musik, som brann upp under Napoleonkriget 1811. Ett överlevande fragment av en bok bands in i röd sammet, och fick så sitt namn. Där finns tio sånger, som är avsedda för pilgrimer, och – som boken säger – som är lugnare och värdigare än de sånger som pilgrimer annars vanligtvis sjunger.]

Sjöng gjorde “*Pisces Dei*”, Guds fiskar. I Nya testamentet finns en utvecklad fisksymbolik av osäkert ursprung: “Jag ska göra er till människofiskare” säger Jesus, och använder fisken som symbol vid flera tillfällen: “Med himmelriket är det också som när man lägger ut ett nät i sjön och får fisk av alla slag i det.”, “Finns det någon far ibland er som ger sin son en orm när han ber om en fisk?”, de underbara fiskafångena i Luk 5 och Joh 21 (“Den natten fingo de intet”, ni vet) som handlar om hur man ska missionera, den mystiska fisken med silverpenning i munnen i Matt 17:27, eller när han utfodrar femtusen med fem bröd och två fiskar, resp fyratusen med sju bröd och några fiskar.

Efter detta fick fisksymbolen hos de kristna en ännu större betydelse. Tertullianus påstod c:a år 200 att vi kristna är små fiskar eftersom vi är födda i vatten, alltså pånyttfödda genom dopet. Och när man upptäckte att om man sade “Jesus Kristus, Guds Son, vår Frälsare” på grekiska, “Iesous Christos Theou Yios Soter” och tog första bokstaven i varje ord, så fick man ordet “Ichtyos” som betyder – håll i er nu – FISK!, så var lyckan gjord. Eftersom ett grekiskt litet “a”, alfa, ser ut som en liten fisk, och Jesus sade att han var “alfa och omega” så blev glädjen än större. Ja, ni kan tänka er. De tidiga kristna i Rom lär således ha klottrat “lilla a” lite här och var.

Och för övrigt återfinns vi på

<http://paradox.provocation.net/medeltid/index.htm>